

11. Любишев А. А. Дисперсионный анализ в биологии / А. А. Любишев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 200 с.
12. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. / Б. А. Доспехов. – 5 изд., перераб. и доп. – М.: Агропромиздат, 1985. – 351 с.
13. Ермантраут Е. Р. Методика наукових досліджень в агрономії. Навчальний посібник / Е. Р. Ермантраут, М. А. Бобро, Т. І. Гопцій та ін. – Харків: ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, 2008. – 64 с.
14. Есин Е.А. К вопросу повышения надежности опыта / Е. А. Есин. – Винница, 2007. – 71 с.

Poedinek H.S. Исторические аспекты сельскохозяйственных исследований по вопросу точности опыта.

В статье исследуются исторические аспекты процесса становления понятия точности опыта для проведения сельскохозяйственных исследований как методологического вопроса опытного дела. Разработана периодизация становления и развития указанного понятия в методике опыта.

Ключевые слова: сельское хозяйство, опытное дело, статистические исследования, математические методы, выборочные исследования, точность опыта.

Poedinek M.S. Historical aspects of agricultural research on the issue of experimental accuracy.

The article examines the historical aspects of the formation process of the concept for accuracy of the experiment for agricultural research as a methodological issue of experimental deed. Periodization of formation and development of this concept in the methodology experience developed.

Keywords: agriculture, agricultural experimental deed, statistical research, mathematical methods, sample surveys, the accuracy of the experiment.

УДК 636.0:63(091)

Присяжнюк М.В.

ІСТОРИЯ ВИВЕДЕННЯ І СУЧАСНИЙ СТАН ОРЛОВСЬКОЇ РИСИСТОЇ ПОРОДИ КОНЕЙ

У статті охарактеризовано передумови створення орловської рисистої породи коней. Показано історію її виведення та сучасний стан. Висвітлено вклад графа О. Орлова у створення орловського рисака. Наведено найвизначніші досягнення у бігах відомих жеребців цієї породи.

Ключові слова: орловська рисиста порода, коні, О. Орлов, жвавість.

На даний час у світі існує чотири спеціалізовані рисисті породи коней: орловська, російська, американська стандартbredна і французька. Орловська рисиста – це перша російська порода коней, яка відіграла важливу роль у покращенні масового та продуктивного конярства.

Виведення рисистої породи коней у XVIII ст. у Росії було спричинено попитом на сильних, жвавих і витривалих запряжних коней, необхідних для швидкого пересування на довгі відстані. Внаслідок величезних дистанцій між населеними пунктами особливо гостро відчувалася потреба в тваринах, придатних для армії – артилерії та обозів, економіки – транспортування вантажів, пошти, пасажирів та навіть політики. Особливо політиці історики приписують одну із головних причин, що підштовхнула графа О. Орлова до створення нової породи коней. Пов'язано це було зі змовою проти Петра III і державного перевороту, в результаті якого на престол зійшла Катерина II. В один із вирішальних моментів цієї події, 28 червня 1762 року, коли О. Орлов повинен був терміново доставити майбутню імператрицю із Петергофа в столицю, неаполітанські каретні коні вибилися з сил і зупинилися, не доїхавши до столиці. У кінці-кінців проблему було вирішено за допомогою селянських коней. Переворот відбувся, але в пам'яті графа залишився страх стосовно неминучих наслідків у випадку запізнення [7, с 74-76].

У Росії ж на той час розводили, головним чином, масивних коней європейської крові та місцевих, жвавість і витривалість яких бажала кращого.

Отже, передумов для створення вітчизняного рисака накопичилося достатньо, але взятися за цю справу могла лише людина, яка володіла певними якостями: наполегливістю, інтуїцією, науковим досвідом і значним матеріальним ресурсом. Все це було у графа О. Орлова, якому Катерина II за видатні заслуги перед вітчизною подарувала у Воронежській губернії 120 тисяч десятин землі разом з кріпосними селянами, на яких через певний час був побудований Хреновський завод. Тоді ж граф взявся до реалізації своєї давньої мрії – вивести таку породу коней, яка б поєднала у собі красу, сухість і грацію арабських скакунів з масивністю, міцністю західноєвропейських запряжних порід: датської, голландської та ін. А далі розпочалася робота, масштаб якої важко собі уявити. За наказом імператриці в розпорядження графа О. Орлова доставили кращих жеребців і маток із кінних заводів, а також 12 трофейних жеребців і 9 кобил із Аравії та Туреччини. Загалом, у процесі схрещування приймали участь більше п'ятнадцяти порід коней: арабська, персидська, турецька, бухарська, англійська скакова, норфольська (родстер), голландська, датська мекленбургська, неаполітанська, донська, а також декілька кобил невстановленого походження. За підрахунками професора С. Афанасьєва, першочерговий склад коней на заводі становив 42 жеребці та 94 матки, причому це були лише ті коні, які залишили приплід, котрий отримав заводське призначення. Кількість цього приплоду становила лише 123 голови, що свідчить про жорсткий відбір і дуже високі вимоги до нього [2, с.54-61].

Перші вдалі результати зі створення орловського рисака відносяться до 1776 р., коли граф О. Орлов привіз у Російську імперію після перемоги, отриманої у війні з Туреччиною, цінного і гарного зовні арабського жеребця Сметанку. Граф придбав Сметанку за величезну суму грошей, а саме 60 тис.

рублів сріблом. Цього безцінного жеребця, боячись перевозити морем, півтора роки вели суходолом із Аравії в підмосковний маєток графа. Сметанка був масивним для своєї породи і дуже нарядним з дещо подовженою спиною. У нього виявилось дев'ятнадцять пар ребер замість звичних для коня вісімнадцяти. Він прожив у Росії недовго й помер у 1777 р., так і не побачивши своїх чотирьох синів і одну дочку, які народилися наступного року. Після смерті Сметанки О. Орлов перевів усіх своїх коней із підмосковного маєтку Острів у село Хренове Воронежської губернії. З усіх синів Сметанки найбільше значення в рисистому відділенні заводу отримав Полкан 1, який дав на заводі 100 голів приплоду, з яких 7 синів та 21 дочка мали племінне значення. Високий зріст, грубість, величавість ходу Полкан 1 успадкував від матері – датської кобили, але жвавістю не відрізнявся. Тому О. Орлов вирішив використовувати у підборі до Полкана 1 голландських коней, серед яких зустрічалися особини, здатні рухатися рессю. І граф прийняв рішення завести цих коней із голландської провінції Фрісландії. Нашадки цих коней збереглися в Голландії до цього часу – це відома на весь світ фризька порода. Кобил з Фрісландії схрестили з арабськими і арабодатськими жеребцями, а також із Полканом 1. А вже від схрещування Полкана 1 з голландською кобилою №2 народився у 1784 р. сірий жеребець Барс 1, який став родоначальником породи. Сучасники відмічають його великий зріст (2 аршини 5 вершків, тобто 166 см), гармонійність тілобудови, легкість руху, велику силу, жвавість. Він був дуже близьким до задуманої графом моделі. Професор В.О. Вітт пише, що поява Барса 1 – це справа не випадку, він з'явився в результаті наполегливих пошуків у визначеному напрямі, у результаті планової і наполегливої роботи та особливих умов годівлі та утримання коней, які були створені на Хреновському кінному заводі. У віці 7 р. він надійшов на завод, де за 17 років дав велику кількість нащадків.

Бажаний тип було створено, але потрібно було закріпити його в ряді поколінь. Граф О. Орлов, а після його смерті В. Шишкін, успішно справилися з поставленим завданням. Результатом багаторічної плідної праці було створення ліній і родин видатних жеребців і кобил. Барсу 1 підбирали маток не лише подібних йому (арабо-датсько-голандського походження), але й арабо-мекленбургських, англійських родстерів та ін. Підбір до Барса 1 проходив у 12 варіантах. Діти і онуки цього жеребця за своїми якостями переважали дітей інших плідників. Тому вже через покоління нащадки Барса 1 домінували у складі плідників Хреновського заводу. Найбільший успіх був досягнутий від схрещування Барса 1 з арабо-мекленбургськими кобилами, у результаті чого були отримані Любезний 1 і Лебідь 1. [1, С. 204-231].

Любезний 1 народився у 1794 р. На заводі були залишені 8 його синів та більше 100 дочок і внучок. Серед них і народжений у 1803 р. вороний жеребець, названий Мужиком, за великі білі відмітини, які робили його майже ярябим, але у 1812 р. його продали. Незважаючи на це в Хреновському кін-

ному заводі В. Шишкіна залишився його син, вороний Старий Атласний (Мужик-Угрюма), який залишив величезний слід на рідному заводі і взагалі в приватному рисистому кіннозаводстві. У числі нащадків Мужика був внук Старого Атласного – Бичок 1823 р. (Молодий Атласний-Домашня) і його ж правнук Лебідь 1829 р. (Атласний заводу Воейкова-Победа). У 1836 р. цих два жеребця стали першими орловськими рисаками, які пробігли три версти (3200 метрів) швидше ніж за шість хвилин. Переміг Бичок, який випередив свого конкурента на одну секунду і встановив рекорд 5 хв 45 с.

Лебідь I родився у 1804 р. Його використання виявилось дуже успішним. Особливо вдалим було комбінування ліній Любезного I і Лебідя I. В.О. Вітт (завідуючий кафедрою конярства сільськогоспо-дарської академії імені К.А. Тімірязєва) назвав його «золотим схрещуванням». Від нього, зокрема, був народжений у 1815 р. Лебідь II (Лебідь I-Догоняіха від Любезного), внук якого Лебідь IV був прямим попередником рекордиста Улова.

Граф О. Орлов вів детальні записи своїх генетичних експериментів, але вони згоріли при пожежі, знищивши архів Хреновського заводу. Граф довів, що якщо запряжного коня тренувати в рисистих бігах, а потім спаровувати також з перевіреною кобилою, і нащадків знову тренувати, то через кілька поколінь і посилених тренувань вийде рисак або кінь, від якого можуть бути отримані тварини, придатні для упряжі [4, с.1-6].

З 30-х років XIX ст. орловську рисисту породу починають широко розводити в інших кінних заводах, а до середини століття вона розповсюджується в багатьох районах країни. У ті часи, як і сьогодні у всьому світі, не було і немає іншого такого масивного, красивого, витривалого легкозапряжного коня, який би міг зі стійкою жвавою риссю вести важкий вантаж, легко переносити під час роботи жару і холод [6, с.74-76].

У XIX ст. та на початку XX ст. орловські рисаки були надзвичайно популярні. Чудова акліматизаційна здатність, порівняно невибаглива у розведенні, універсальність, якості гарного запряжного коня сприяли широкому визнанню цієї породи в Російській імперії.

У 80-ті роки XIX ст. приватних кінних заводів, у яких розводилася орловська рисиста порода, було вже більше трьох тисяч. На них був високий попит у Німеччині, Австрії, Франції, Голландії, США та інших країнах.

До початку XX ст. робота з орловською породою велася відповідно до тих завдань, які були визначені при її створенні – покращення показників жвавості при збереженні типу і запряжних форм.

У кінці XIX ст. у Північній Америці і Західній Європі широке розповсюдженні отримав біговий спорт. Кіннозаводчики, які розводили бігових коней, перейшли до селекційної роботи за одним показником – жвавістю. У цій справі найбільших успіхів досягли конярі Америки, які створили спеціалізованого бігового коня. Внаслідок жорсткої селекції жвавість американського рисака на стандартній дистанції – 1600 м швидки-

ми темпами покращувалася із покоління в покоління. У 1903 р. в США на цій дистанції були встановлені рекорди мерином Меджором Ділмером – 1 хв. 59 с і кобилою Лу Діллон – 1 хв. 58,5 с.

Розпочалося швидке розповсюдження американського бігового коня, їхнього методу тренінгу, а також збруї, упряжі в багатьох країнах Західної Європи і Росії. Масивному, з хорошими запряжними формами орловському рисаку ставало все важче конкурувати з жвавим, хоча і мілкішим та легшим американським конем на біговій доріжці. Деякі російські кіннозаводчики пішли на схрещування американського рисака з орловським, бажаючи отримати помісних нащадків з кращою жвавистю. У таких умовах саме існування орловського коня було поставлено під загрозу.

Але були прийняті заходи для збереження необхідного для вітчизняного конярства масового поліпшення запряжних коней і одночасно посилена племінна робота в сторону покращення жвавості методом чистопородного розведення. Із практики світового рисистого конярства були взяті кращі, передові на той час прийоми і методи тренінгу коней та творчо застосовані до накопиченого вітчизняного досвіду ведення спортивного конярства, удосконалювалися іподромні випробування та бігова техніка.

І як наслідок, у 1890 р. орловський жеребець В'юн, син Удалого, пройшов дистанцію 3200 м за 4 хв 54,4 с., у 1894 р. його брат по батьку Лель (Удалой-Ларочка) покращив цей час до 4 хв. 46 с., а на початку ХХ ст. рекорд на цю дистанцію, показаний жеребцем Пітомцем, становив уже 4 хв. 35,6 с. Прогресувала жвависть орловського рисака і на головній стандартній дистанції – 1600 м. У 80-х роках ХІХ ст. рекорд жвавості на ній ще не перевищував 2 хв 20 с. Кращий час уперше було показано у 1894 р. жеребцями Милім – 2 хв. 15,4 с і Лелем – 2 хв. 16 с. У 1900 р. жеребець Пітомець пройшов 1600 м за 2 хв 14,2 с. Таким чином, протягом 10 років рекорд жвавості орловського рисака на різних дистанціях покращився майже на 10с – факт, який вказує на наявність в породі резерву жвавості [5, с. 46-48].

З 1907 р. до 1913 р. на біговій доріжці Московського іподрому виступав відомий орловський рисак жеребець Кріпиш (Громадний-Кокетка, 1904). Він установив рекорди на дистанцію 1600 м – 2 хв. 08 с. та 3200 м – 4 хв. 25,7 с. Ім'я Кріпиша не сходило зі сторінок газет, його тренування і виступи детальним чином обговорювалися. Кріпиш був оголошений «Конем століття».

Але наступив день, коли «Сірий Велетень», як називали Кріпиша глядачі, програв американському рисаку по кличці Дженерал Ейч. Вважалося, що ця поразка була спеціально влаштована американцями. З цього моменту він завершив свою кар'єру [3, с.132-138].

Бігова кар'єра Кріпиша, феномена свого часу, в черговий раз довела наявність величезного потенціалу жвавості у орловського рисака. Усього за кар'єру Кріпиш установив 13 рекордів, стартував 79 разів і 55 разів з них був першим. Від Кріпиша було отримано мало нащадків, оскільки «Кінь ти-

сячоліття» помер у віці 15 років під час громадянської війни. Лінія Кріпиша до наших днів не збереглася.

На сьогодні орловська рисиста порода представлена у 8 областях Західної, Центральної, Південної та Східної України. Частка її становить 21,8% у структурі племінного кінського поголів'я, а розведенням коней цієї породи займаються 10 суб'єктів племінної справи, з яких чотири є державними (кінні заводи), а 6 – приватними (племрепродуктори).

Таким чином, орловська порода виведена в кінці XVIII на початку XIX ст. у Хреновському кінному заводі Воронежської області графом О. Орловим і конярем В. Шишкіним методом складного відтворювального схрещування. У створенні орловського рисака використано арабську, датську, нідерландську, макленбургську та ін. породи коней. Відбір і підбір кращих коней бажаного типу вели при систематичному тренуванні та випробуваннях молодняку для розвитку жвавості. До 70-х рр. XIX ст. орловський рисак був кращим серед легкозапряжних порід, широко використовувався для поліпшення кінського поголів'я Російської імперії та вивозився до країн Західної Європи і США. З появою в кінці XIX ст. в Росії американського рисака, який поступався орловському в рості та красі зовнішніх форм, але перевершував його в жвавості, почалося схрещування орловського рисака з американським, що послужило виведенню російського рисака. З 20-х рр. XX ст. орловського рисака розводять і вдосконалюють лише чистопородним методом. На Україні їх розводять у Дібрівському, Запорізькому і Лимарівському кінних заводах.

Література

1. Витт В.О. Из истории русского коннозаводства / В.О. Витт. – Москва, 1952. – 351с.
2. Гопка Б.М. Конярство / Б.М. Гопка, П.М. Павленко, О.А. Калантар, В.М. Клок. – К.: Урожай, 1991. – 211 с.
3. Гопка Б.М. Конярство / Б.М. Гопка, М.П. Хоменко, П.М. Павленко. – К.: Вища освіта, 2004. – 320 с.
4. Краморская В.Г. История выведения, современное состояние и методы совершенствования лошадей рысистых пород в СССР / В.Г. Краморская. – Ленинград-Пушкин, 1979. – 17 с.
5. Мирось В.В. Коневодство / В.В. Мирось, В.А. Головкин, И.В. Ткачев. – Х., 2007. – 185 с.
6. Свечин К.Б. Коневодство / К.Б. Свечин, И.Ф. Бобылев, Б.М. Гопка. – М.: Колос, 1992. – 271 с.
7. Федотов П.А. Коневодство / П.А. Федотов. – Москва: Агропромиздат, 1989. – 271 с.

Присяжнюк Н.В. История выведения и современное состояние орловской рысистой породы коней.

В статье охарактеризовано предпосылки создания орловской рысистой породы коней. Показана история выведения и состояние коней орловской рысистой породы на данное время. Отражено вклад графа А. Орлова в создание орловского рысака. Приведено самые выдающиеся достижения в бегах известных жеребцов данной породы.

Ключевые слова: орловская рысистая порода, кони, А. Орлов, резвость.

Prysyazhnyuk M.V. History creation and modern state of orlovskia trotting breed of horses.

In the article described reasons of creation of orlovskoy racehorse. Investigate the history of breeding and modern state of orlovskoy racehorse. It is reflected contribution count O. Orlova in creation orlovskia trotting breed of horses. It is show prominent achievements in race of outstanding stallion of this breed

Keywords: orlovskia trotting breed, horses, playfulness of horse.

УДК 591.9:598.2](477)

Рогожа М.М.

АНТРОПІЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЗООГЕОГРАФІЇ

У статті показано причинно обумовлену необхідність присутності особи природодослідника в процесах вивчення світу живої природи. Діяльність найбільш виразних особистостей природознавчої науки, зазначених у тексті, дала вагомі підстави на правомірність застосування терміну «антропічність» для формування цілісного уявлення щодо фауни як предтечі в питанні становлення та розвитку зоогеографії.

Ключові слова: антропічність, фауна, птахи, зоогеографія, наука

В історії науки поява та розвиток основних уявлень про феномен біосфери та ноосфери неминуче пов'язаний з існуванням в ній людини як суб'єкта пізнання та освоєння нею світу неживої та живої природи. Раніше запропоновані науковою спільнотою терміни «антропоцентризм» і «антропний принцип», на наш погляд, визначають рівновіддалені погляди на місце людини загалом та окремого дослідника в процесах пізнання оточуючої дійсності, місця в ній.

Розвиток людства в ХХ столітті переконливо довів, що філософія антропоцентризму у ставленні до природи стала основною причиною екологічної кризи, ґрунтованої на домінуванні виду *Homo sapiens* над іншими видами, дискримінації та розгляду їх як допоміжно-забезпечуючої сутності власного буття, рівною мірою таке ж ставлення спостережено і до оточуючого середовища. Відносність знань неминуче породжувала існування різних поглядів на сутність і значення людини в природі та впливу на неї (Вернадський, 1934, 1937, 1938, 1939; Межжерін, 1997, 1998)[725, 726]. Про-